

Identifying the Dimensions, Components and Indicators of the Curriculum based on Fostering Creativity

ARTICLE INFO

Article Type
Research Article

Authors

Kobra Hajloyi¹
Mahbubeh Abdollahi^{2*}
Fattah Nazem³

How to cite this article

Kobra Hajloyi, Mahbubeh Abdollahi, Fattah Nazem, Identifying the Dimensions, Components and Indicators of the Curriculum based on Fostering Creativity, *Journal of Islamic Life Style Centeredon Health*, 2022:6(3); 333-342

1. PhD student, Department of Educational Sciences, Roudehen branch, Islamic Azad University, Roudehen, Iran.
2. Assistant Professor, Department of Educational Sciences, Roudehen Branch, Islamic Azad University of Roudehen, Iran (Corresponding Author).
3. Associate Professor, Department of Educational Sciences, Roudehen Branch, Islamic Azad University of Roudehen, Iran.

* Correspondence:

Address:
Phone:
Email: abdollahi@riau.ac.ir

Article History

Received: 2022/08/06
Accepted: 2022/10/12

ABSTRACT

Purpose: Today, the society needs creative educational new models and curriculum. Therefore, the current research was conducted with the aim of identifying the dimensions, components and indicators of the curriculum based on fostering creativity.

Materials and Methods: This study in terms of purpose was applied and in terms of implementation method was qualitative. The research population was the education and academic experts of the curriculum based on fostering creativity in Qom province in 2021 year. The sample size according to the principle of theoretical saturation was determined 12 people who were selected by purposeful and snowball sampling methods. The research tools were include a demographic information form and a semi-structured interview with experts, that whose face validity was confirmed by the opinion of experts who were not part of the research, and their reliability was calculated by the method of the coefficient of agreement between the coders 0.64. Data were analyzed with open, axial and selective coding methods in Maxqda software.

Findings: The results of the analysis showed that the curriculum based on fostering creativity had 6 dimensions, 22 components and 119 indicators; so that were include the dimensions of dynamic of schools (with components of foresight, realism, competitiveness and systemic thinking), study research (with components of professional knowledge, learning culture and critical thinking), educational management (with components of teachers' abilities, meeting needs and educational facilities), organizational-individual (with components of motivational, organizational and misconceptions), educational improvement (with components of educational planning, empowerment, teacher management, family factors and organizational structure) and learning improvement (modeling, educational efficiency, scientific orientation and sustainable learning).

Conclusion: Considering the identified dimensions and components for the curriculum based on fostering creativity, planning to improve the curriculum is necessary.

Keywords: Curriculum, Fostering Creativity, Dynamic of Schools, Educational Improvement, Learning Improvement

شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های برنامه‌درسی مبتنی

بر پرورش خلاقیت

کبری حاجلویی^۱

دانشجوی دکتری، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی، رودهن، ایران.

محبوبه عبداللہی^{۲*}

استادیار، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی رودهن، ایران (نویسنده مسئول).

فتاح ناظم^۳

دانشیار، گروه علوم تربیتی، واحد رودهن، دانشگاه آزاد اسلامی رودهن، ایران.

چکیده

هدف: امروزه جامعه نیازمند الگوهای نوین و برنامه‌درسی خلاق آموزشی است. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت انجام شد.

مواد و روش‌ها: این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی بود. جامعه پژوهش خبرگان آموزش و پرورش و دانشگاهی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت استان قم در سال ۱۴۰۰ بودند. حجم نمونه طبق اصل اشباع نظری ۱۲ نفر تعیین که با روش‌های نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی انتخاب شدند. ابزارهای پژوهش شامل فرم اطلاعات جمعیت‌شناختی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان بود که روایی صوری آنها با نظر خبرگان غیرعضو پژوهش تایید و پایایی آنها با روش ضریب توافق بین کدگذارها ۰/۶۴ محاسبه شد. داده‌ها با روش‌های کدگذاری باز، محوری و انتخابی در نرم‌افزار Maxqda تحلیل شدند.

یافته‌ها: نتایج تحلیل‌ها نشان داد که برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت ۶ بعد، ۲۲ مولفه و ۱۱۹ شاخص داشت؛ به طوری که شامل ابعاد پویایی مدارس (با مولفه‌های آینده‌نگری، واقعیت‌گرایی، رقابت‌پذیری و تفکر سیستمی)، درس‌پژوهی (با مولفه‌های دانش حرفه‌ای، فرهنگ یادگیری و تفکر انتقادی)، مدیریت آموزشی (با مولفه‌های توانایی‌های معلمان، رفع نیازها و امکانات آموزشی)، سازمانی-فردی (با مولفه‌های انگیزشی، سازمانی و تصورات غلط)، بهسازی آموزشی (با مولفه‌های برنامه‌ریزی آموزشی، توانمندسازی، مدیریت معلمان، عوامل خانوادگی و ساختار سازمانی) و بهبود یادگیری (الگوسازی، کارآیی آموزشی، علمی‌گرایی و یادگیری پایدار) بود.

نتیجه‌گیری: با توجه به ابعاد و مولفه‌های شناسایی‌شده برای برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت، برنامه‌ریزی برای بهبود برنامه‌درسی ضروری می‌باشد.

کلید واژه‌ها: برنامه‌درسی، پرورش خلاقیت، پویایی مدارس، بهسازی آموزشی، بهبود یادگیری.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۵/۱۵

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۱/۰۷/۲۰

* نویسنده مسئول: abdollahi@riau.ac.ir

مقدمه

نظام‌های آموزشی از جمله آموزش و پرورش نقش مهمی در رشد و توسعه جوامع دارند و این فرآیند از طریق برنامه‌ریزی‌های مختلف به‌ویژه در زمینه برنامه‌درسی انجام می‌شود (۱). حوزه برنامه‌درسی به دلیل اهمیتی که در جهت تحقق اهداف آموزش دارد همواره مورد تأکید دست‌اندرکاران آموزشی و تربیتی به‌عنوان قلب نظام آموزشی بوده است (۲). برنامه‌درسی مجموعه‌ای از فرصت‌های یادگیری برای افراد تحت آموزش برای ایجاد تغییرها و تحول‌های موثر در ابعاد مختلف شخصیتی و پرورش آنها می‌باشد (۳). پس، برنامه‌درسی بر مجموعه‌ای از تصمیم‌های از قبل تعیین‌شده و مسیر مشخصی تأکید دارد که باید توسط یادگیرندگان و بر اساس تشخیص برنامه‌ریزان طی شود (۴). یکی از ابزارهای اصلی ایجاد تغییر در فراگیران، برنامه‌درسی است که با استفاده از مطالب و منابع غنی و ارزشمندی که در چارچوب کتاب‌های درسی خود را نشان می‌دهد، می‌تواند راهگشای مسائل زندگی باشد (۵). در واقع، کتاب‌های درسی باید در راستای اهداف برنامه‌درسی مورد قبول وزارت آموزش و پرورش تألیف و تدوین شوند و هدف آنها افزایش درک و علاقه دانش‌آموزان و ارتقای دانش آنها درباره موضوعات مختلف می‌باشد (۶).

امروزه پرورش خلاقیت و تولید فکر، اندیشه و ایده والاترین هدفی است که در سرلوحه هر نظام فکری آموزش و پرورش هر قوم و ملتی قرار دارد. هدف هر ملتی داشتن انسان‌هایی متفکر و خلاق با اندیشه‌های والاست تا از طریق آن بهترین شرایط زندگی فردی، اجتماعی، اقتصادی و سیاسی را برای هم‌نوعان خود فراهم آورد و نظام آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین و بهترین نهادهای تأثیرگذار بر پرورش خلاقیت می‌باشد (۷). پژوهش‌های بسیاری اهمیت پرورش ظرفیت‌های خلاقانه در مدارس و جایگاه خلاقیت را به‌عنوان یک عامل تعیین‌کننده در موفقیت آموزشی ثابت کرده و خلاقیت یک فرآیند علمی برای تولید ایده‌های جدید از طریق نتایج فرآیندها و تعامل‌ها است (۸). خلاقیت یکی از موضوع‌های بسیار جلب و بحث‌برانگیز در حوزه‌های گوناگون از جمله روانشناسی و علوم تربیتی است که به‌عنوان یکی از جنبه‌های مهم تفکر می‌باشد که فرد با کمک آن می‌تواند اهداف آرمان‌گرایانه خود را تحقق بخشیده و توانمندی‌های خود را شکوفا نماید (۹). خلاقیت یکی از محصول‌های انواع تفکر تحت عنوان تفکر خلاق است که به توانایی اندیشیدن به امور به راه‌های تازه و غیرمعمول و رسیدن به راه حل‌های منحصر به فرد برای مسائل مختلف اشاره دارد (۱۰). خلاقیت یک حالت ذهنی از کارکرد یکپارچه هوش‌های چندگانه انسان است که به‌عنوان یک توانایی یا فراتوانایی جنبه شناختی دارد و سبب ابتکار و نوآوری می‌شود (۱۱). خلاقیت یعنی دستیابی به تمام پاسخ‌های ممکن برای حل یک مساله که سیالیت تفکر (تعداد ایده‌های تولیدشده در یک زمان معین توسط شخص)، انعطاف‌پذیری تفکر (تنوع و تفاوت در ایده‌های تولیدشده)، اصالت تفکر (تازگی، خلاف عادت بودن و منحصر به فرد بودن ایده‌ها) و بسط تفکر (تکمیل ایده‌ها و افزودن جزئیات به آن) دارای اهمیت زیادی در آن هستند (۱۲).

(۱۴۰۰) ضمن پژوهشی درباره اولویت‌بندی عناصر برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت گزارش کردند که مهم‌ترین مولفه‌ها در حیطه هدف شامل مفروضات، آموزش کاوشگری و حل مساله، مهم‌ترین مولفه در حیطه محتوا شامل پرورش قوه تفکر خلاق، مهم‌ترین مولفه در حیطه ارزشیابی شامل اکتشافی‌بودن و مهم‌ترین مولفه در حیطه ارزشیابی شامل استفاده از تشویق و تمجید بودند (۲۰). فرجی و همکاران (۱۳۹۹) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که چارچوب برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت در دوره ابتدایی تأکید بیش از حدی بر حافظه شناختی و تفکر همگرا کرده و در حد ضعیفی بر تفکر واگرا یا خلاقیت تأکید می‌کند. بنابراین، برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت بین سطوح گوناگون خلاقیت تعادل مناسبی وجود ندارد و باید در این زمینه تمهیداتی اندیشیده شود (۲۱). شعبانی و همکاران (۱۳۹۷) ضمن پژوهشی به این نتیجه رسیدند که مدل برنامه‌درسی مبتنی بر خلاقیت در دانشگاه سازمانی دارای سه مفروضه بافت سازمانی، فضا و جو یادگیری و حل مساله خلاق و پنج مولفه هدف، فعالیت یادگیری، سازماندهی، روش تدریس و ارزشیابی بود (۲۲). قاضی اردکانی و همکاران (۱۳۹۶) ضمن پژوهشی درباره الگوی برنامه‌درسی پژوهش‌محوری برای پرورش تفکر و خلاقیت دانش‌آموزان گزارش کردند که در الگوی مذکور، اهداف و محتوی برنامه‌درسی باید دارای ویژگی‌هایی چون حل مساله، تفکر انتقادی، کنجکاوی، فعالیت‌محوربودن، خودرهبری و خلاقیت باشد و از روش‌های تدریس شامل مساله‌محوری، کاوشگری، اکتشافی، بحث گروهی، ایفای نقش، بدیعه‌پردازی، بارش مغزی و مشارکتی و از روش‌های ارزشیابی شامل ارزشیابی مداوم، خودارزشیابی، بحث آزاد، هدف آزاد، پوشه کار، ارزشیابی فردی و گروهی، بازخورد دوره‌ای، ارائه گزارش و همتایان‌سنجی استفاده نماید (۲۳). باقری و عظمتی (۱۳۹۰) ضمن پژوهشی درباره فضای کالبدی به‌مثابه برنامه‌درسی برای پرورش خلاقیت کودکان در محیط مدرسه به این نتیجه رسیدند که طرح محوطه‌سازی حیاط، معماری و جزئیات کف‌ها، جداره‌ها و دیوارهای کلاس‌ها، راهروها، سالن‌ها، مبلمان داخلی و بهره‌گیری از عناصر کمک آموزشی به‌صورت متنوع، انعطاف‌پذیر و نظارت‌پذیر می‌توانند جشنواره‌ای از کنجکاوی، تخیل، تجسم، بازسازی و خلاقیت را در کودکان فراهم آورد. همچنین، مشارکت مستقیم کودکان در خلق و بهره‌برداری از یک فضای جمعی چندعملکردی و مجهز به فناوری‌های نوین دیجیتال علاوه بر بسترسازی حضور و تعامل فعال در محیط مدرسه، امکان رشد جسمی، ذهنی، اجتماعی و پرورش خلاقیت‌های محیطی آنان را تقویت می‌نماید (۲۴).

درباره اهمیت و ضرورت ایجاد تحول در برنامه‌درسی نظام آموزشی مبتنی بر خلاقیت باید اذعان داشت که از بدو تأسیس جوامع، همواره نظام آموزش و پرورش یکی از دغدغه‌های اصلی جوامع بشری بوده و این نظام به موازات نقش و مأموریتی که در توسعه آموزشی و علمی ایفا می‌کند در بخش‌های تربیتی، اعتقادی، فرهنگی، اخلاقی، اجتماعی، زیستی، سیاسی و هنری تأثیرگذار و تعیین‌کننده است. از آنجایی که نظام آموزشی کشور در شرایط کنونی با ضعف‌های ساختاری، مدیریتی، نظارتی و اقتصادی زیادی مواجه است، لذا

بنابراین، رشد و پرورش خلاقیت دانش‌آموزان یکی از مسائل مهم همه صاحب‌نظران و متخصصان آموزش و پرورش بوده که در برنامه‌درسی همواره بر اهمیت آن تأکید شده است (۱۳). مطابق سند تحول بنیادین نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی، تقویت نگاه تخصصی زیربنایی و اولویت‌بخشی به آموزش دوره ابتدایی در تأمین و تخصیص منابع در کنار پرورش و آموزش فراگیرانی خلاق و کارآفرین از جمله اهداف و راهبردهای کلان در سند تحول بنیادین است. علاوه بر آن، در سند برنامه‌درسی ملی نیز به ویژگی‌هایی مانند کسب رویکردهای نوآورانه، آینده‌پژوهانه، واقع‌بینانه و متناسب با فطرت الهی تأکید شده است (۱۴). جامعه امروز نیازمند برنامه‌درسی خلاق است تا دانش‌آموزان را برای مقابله با بحران‌های زندگی و بهره‌گیری از فرصت‌ها، توانایی‌ها و خلاقیت‌های خود آماده سازد. بنابراین، خلاقیت در برنامه‌درسی یا برنامه‌درسی مبتنی بر خلاقیت یکی از مهم‌ترین کارکردهای نظام‌های آموزشی است که مستلزم توجه ویژه توسط صاحب‌نظران و متخصصان آموزش و پرورش می‌باشد (۱۵).

در ادامه نتایج مهم‌ترین پژوهش‌های مرتبط با برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت گزارش می‌شوند. برای مثال یاپیسیوغلو (۲۰۲۱) ضمن پژوهشی گزارش کرد که برنامه‌درسی علوم باید در راستای پرورش تخیل و خلاقیت دانش‌آموزان جهت توسعه مهارت‌های فرآیندی و مسائل علمی و اجتماعی باشد (۱۶). ریچاردسون و میسرا (۲۰۱۸) ضمن پژوهشی درباره محیط‌های یادگیری حمایت‌کننده خلاقیت دانش‌آموزان به این نتیجه رسیدند که سه حوزه کلیدی شامل مشارکت یادگیرنده، محیط فیزیکی و محیط یادگیری پایه و اساس حمایت از خلاقیت دانش‌آموزان بودند (۱۷). صفایی و همکاران (۱۴۰۰) ضمن پژوهشی درباره طراحی الگوی برنامه‌درسی مبتنی بر مهارت‌های تفکر خلاق گزارش کردند که تجدیدنظر در الگوی مذکور بر پایه سه مولفه دانش، نگرش و مهارت و توجه بیشتر به خلاقیت در برنامه‌درسی ضروری است. بنابراین، برنامه‌ریزان درسی و دست‌اندرکاران تربیتی باید اهتمام و عنایت خود را در بهره‌گیری از اهداف ذکرشده در الگوی مذکور بکار بسته و در برنامه‌های جاری و آتی آنها را لحاظ نمایند (۱۸). حجتی و همکاران (۱۴۰۰) ضمن پژوهشی درباره واکاوی مبانی و اهداف برنامه‌درسی آموزش مهارت‌های تفکر خلاق و انتقادی به این نتیجه رسیدند که در بخش مبانی فلسفی و ارزشی مقوله‌های اصلی شامل تأکید بر تربیت رسمی و عمومی، تأکید بر ارزش‌های تفکر و تأکید بر شایستگی‌های تفکر، در بخش مبانی روانشناختی مقوله‌های اصلی شامل خردورزی، کاربست بعد عاطفی، اجتماعی و توجه به مشارکت و همکاری و در بخش مبانی جامعه‌شناختی مقوله‌های اصلی شامل کل‌نگری، نقد اجتماعی و خودانتقادی بودند. علاوه بر آن، برای اهداف مناسب آموزش تفکر خلاق و انتقادی بر اساس نظر صاحب‌نظران دو مقوله مهارت‌های درون‌فردی و بین‌فردی انتخاب شد که در مقوله مهارت‌های درون‌فردی اصولی مانند مهارت‌های تکنیکی، مهارت‌های حل مساله و مهارت‌های اخلاقی و در مقوله مهارت‌های بین‌فردی اصولی مانند کتابت‌های هیجانی، کفایت‌های شناختی و کفایت‌های اجتماعی شناسایی شد (۱۹). فرجی و همکاران

قبل تعیین شده شامل حداقل تحصیلات کارشناسی ارشد، سابقه بالاتر از ۱۰ سال، تحصیلات مرتبط با آموزش ابتدایی انتخاب شدند و منظور از روش نمونه‌گیری گلوله‌برفی این است که از نمونه‌های بخش روش نمونه‌گیری هدفمند خواسته شد تا سایر خبرگان آموزش و پرورش و دانشگاهی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت استان قم را به پژوهشگران معرفی نمایند.

ابزارهای پژوهش شامل فرم اطلاعات جمعیت‌شناختی و مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان بود که فرم اطلاعات جمعیت‌شناختی شامل سوال‌هایی درباره جنسیت و تحصیلات بود. همچنین، مصاحبه نیمه‌ساختاریافته شامل ۶ سوال بود که با کمک اساتید و بر مبنای پیشینه نظری طراحی شدند (جدول ۱). مصاحبه‌ها به صورت انفرادی با هر یک از خبرگان انجام و در حین انجام مصاحبه و ضبط آنها از نکات مهم یادداشت‌برداری به عمل آمد. زمان اجرای مصاحبه‌ها اواسط فصل زمستان سال ۱۴۰۰ بود و مدت زمان انجام مصاحبه بین ۳۰ تا ۹۰ دقیقه طول کشید. روایی صوری یافته‌ها با نظر خبرگان غیرعضو پژوهش تایید و پایایی آنها با روش ضریب توافق بین کدگذارها ۰/۶۴ محاسبه شد.

بررسی و اهمیت برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت بسیار مهم جلوه می‌نماید (۲۵). نکته حائز اهمیت دیگر اینکه بررسی و شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت می‌تواند به متخصصان و برنامه‌ریزان آموزشی در طراحی برنامه‌هایی جهت بهبود وضعیت موجود و برداشتن گام‌هایی موثر برای پرورش خلاقیت کمک شایانی نماید. علاوه بر مطالب بالا، با اینکه پژوهش‌هایی درباره برنامه‌درسی خلاقیت محور انجام شده، اما پژوهشی با درباره ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های آن یافت نشد و در این زمینه خلأهای بسیاری مشاهده می‌شود. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت انجام شد.

مواد و روش‌ها

این مطالعه از نظر هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا کیفی بود. جامعه پژوهش خبرگان آموزش و پرورش و دانشگاهی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت استان قم در سال ۱۴۰۰ بودند. حجم نمونه طبق اصل اشباع نظری ۱۲ نفر تعیین که با روش‌های نمونه‌گیری هدفمند و گلوله‌برفی انتخاب شدند. منظور از روش نمونه‌گیری هدفمند این است که نمونه‌ها با توجه به ملاک‌ها و هدف‌هایی از

جدول ۱. سوال‌های مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان آموزش و پرورش و دانشگاهی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت

ردیف	سوال
۱	از نظر شما به‌عنوان صاحب‌نظر در حوزه آموزش و پرورش، شرایط علی تأثیرگذار بر برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت چه می‌باشد؟
۲	از نظر شما به‌عنوان صاحب‌نظر در حوزه آموزش و پرورش، مقوله اساسی و تأثیرگذار بر برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت چه می‌باشد؟
۳	از نظر شما به‌عنوان صاحب‌نظر در حوزه آموزش و پرورش، در برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت به چه امکاناتی نیاز است؟
۴	از نظر شما به‌عنوان صاحب‌نظر در حوزه آموزش و پرورش، شرایط بازدارنده در برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت چه می‌باشد؟
۵	از نظر شما به‌عنوان صاحب‌نظر در حوزه آموزش و پرورش، راهکارها و راهبردهای برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت چه می‌باشد؟
۶	از نظر شما به‌عنوان صاحب‌نظر در حوزه آموزش و پرورش، پیامدهای برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت چه می‌باشد؟

و پرسش هر شش سوال از خبرگان آموزش و پرورش و دانشگاهی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت استان قم از آنها تشکر شد و اطلاعات حاصل از آنها با روش‌های کدگذاری باز، محوری و انتخابی در نرم‌افزار Maxqda تحلیل شدند.

یافته‌ها

در این مطالعه ۱۲ نفر به‌عنوان خبرگان حضور داشتند که با آنها مصاحبه به عمل آمد؛ به طوری که بیشتر آنها مرد و دارای تحصیلات دکتری تخصصی بودند (جدول ۲).

مراحل اجرایی پژوهش این گونه بود که بعد از انجام نمونه‌گیری و بیان شرایط و ضوابط پژوهش از جمله ضبط مصاحبه‌ها جهت از دست نرفتن سهوی بخشی از اطلاعات، هماهنگی جهت زمان و مکان انجام مصاحبه و تعهد پژوهشگران به رعایت نکات اخلاقی، اهمیت و ضرورت پژوهش برای نمونه‌ها یا خبرگان آموزش و پرورش و دانشگاهی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت استان قم تبیین شد و از آنها خواسته شد که موافقت خود را با شرایط و ضوابط پژوهش اعلام و جهت شرکت در پژوهش اعلام آمادگی نمایند. مصاحبه‌ها با کمک یک همکار پژوهشی در زمان و مکان از قبل تعیین‌شده انجام و علاوه بر یادداشت مطالب کلیدی، مصاحبه‌ها جهت بررسی مجدد ضبط شدند. پس از اتمام مصاحبه‌ها

جدول ۲. فراوانی و درصد فراوانی جنسیت، تحصیلات و محل خدمت خبرگان آموزش و پرورش و دانشگاهی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش

خلاصیت		
متغیر	طبقه	فراوانی
جنسیت	زن	۳
	مرد	۹
تحصیلات	کارشناسی ارشد	۳
	دکتری تخصصی	۹
محل خدمت	اساتید دانشگاهی	۳
	معاون آموزش و پرورش	۳
	مدیران آموزش و پرورش	۳
	کارشناس اجرایی آموزش و پرورش	۳

سازمانی- فردی (با مولفه‌های انگیزشی، سازمانی و تصورات غلط)، بهسازی آموزشی (با مولفه‌های برنامه‌ریزی آموزشی، توانمندسازی، مدیریت معلمان، عوامل خانوادگی و ساختار سازمانی) و بهبود یادگیری (الگوسازی، کارآیی آموزشی، علمی‌گرایی و یادگیری پایدار) بود (جدول ۳).

نتایج تحلیل‌ها نشان داد که برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاصیت ۶ بعد، ۲۲ مولفه و ۱۱۹ شاخص داشت؛ به‌طوری که شامل ابعاد پویایی مدارس (با مولفه‌های آینده‌نگری، واقعیت‌گرایی، رقابت‌پذیری و تفکر سیستمی)، درس‌پژوهی (با مولفه‌های دانش حرفه‌ای، فرهنگ یادگیری و تفکر انتقادی)، مدیریت آموزشی (با مولفه‌های توانایی‌های معلمان، رفع نیازها و امکانات آموزشی)،

جدول ۳. ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های حاصل از مصاحبه نیمه‌ساختاریافته با خبرگان آموزش و پرورش و دانشگاهی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش

خلاصیت		
بعد	مولفه	شاخص
آینده‌نگری	۱. ارزش قائل‌شدن برای معلمان خلاق، ۲. دنباله‌وری مدارس برای داشتن الگوی غنی‌سازی یادگیری و پرورش حرفه‌ای، ۳. ارتقای ظرفیت‌های تغییرپذیری مدارس، ۴. تقویت ایده‌پردازی بین دانش‌آموزان و ۵. برخورداری معلمان از مهارت تداعی و پیوستگی	۱. ارزش قائل‌شدن برای معلمان خلاق، ۲. دنباله‌وری مدارس برای داشتن الگوی غنی‌سازی یادگیری و پرورش حرفه‌ای، ۳. ارتقای ظرفیت‌های تغییرپذیری مدارس، ۴. تقویت ایده‌پردازی بین دانش‌آموزان و ۵. برخورداری معلمان از مهارت تداعی و پیوستگی
		۱. درک واقع‌بینانه از شرایط مدارس، ۲. تبیین مساله، طراحی و بازاندیشی توسط مدارس، ۳. شناسایی تهدیدها و فرصت‌های داخلی و خارجی مدارس، ۴. دیدن شباهت‌ها و تفاوت‌ها توسط معلمان و مدیران، ۵. سازماندهی فعالیت‌های یادگیری برای شناخت صحیح پدیده‌ها و ۶. پرهیز از شعارگرایی توسط مدیران مدارس
پویایی مدارس	۱. توسعه ظرفیت مدارس توسط مدیران، ۲. برخورداری مدیران از روحیه توسعه‌گرایی، ۳. تطبیق استراتژی مدارس با تغییرات محیط رقابتی، ۴. آمادگی جو مدارس برای پذیرش ایده‌ها و ۵. ایجاد زمینه استقلال آموزش معلمان	۱. توسعه ظرفیت مدارس توسط مدیران، ۲. برخورداری مدیران از روحیه توسعه‌گرایی، ۳. تطبیق استراتژی مدارس با تغییرات محیط رقابتی، ۴. آمادگی جو مدارس برای پذیرش ایده‌ها و ۵. ایجاد زمینه استقلال آموزش معلمان
		۱. انجام فعالیت‌های هوشمندانه در مدارس، ۲. توانایی برنامه‌ریزی کوتاه‌مدت استراتژیک، ۳. تمرکز بر فعالیت‌های پویا گرایانه، ۴. تأکید بر اهداف آموزشی و ۵. استفاده از نیروی انسانی خلاق و نوآور در سیستم
رقابت‌پذیری	۱. هدایت دانش‌آموزان توسط معلمان خلاق، ۲. آموزش‌های متنوع برای یادگیری اکتشافی و ۳. داشتن پشتوانه دانش عمومی	۱. هدایت دانش‌آموزان توسط معلمان خلاق، ۲. آموزش‌های متنوع برای یادگیری اکتشافی و ۳. داشتن پشتوانه دانش عمومی
		۱. تأکید مدیران و معلمان بر رشد نوآوری، ۲. تأکید بر کار تیمی موثر، ۳. برخورداری معلمان از تخیل فعال و ۴. تأکید بر اشاعه فرهنگ نوآوری
درس‌پژوهی	۱. توجه به مشارکت نیروی انسانی خلاق و دانش‌گرا، ۲. الزام مدیران آموزشی در جهت تشویق تفکر خلاق، ۳. تأکید معلمان بر مهارت‌های یادگیری و تفکر و ۴. استفاده از روش‌های علمی	۱. توجه به مشارکت نیروی انسانی خلاق و دانش‌گرا، ۲. الزام مدیران آموزشی در جهت تشویق تفکر خلاق، ۳. تأکید معلمان بر مهارت‌های یادگیری و تفکر و ۴. استفاده از روش‌های علمی
		۱. جلوگیری از فرار مغزها، ۲. حضور معلمان در همایش‌ها و کارگاه‌ها، ۳. تلاش معلمان برای اقتناع کنجکاوی دانش‌آموزان، ۴. تأکید بر سخت‌کوشی معلمان، ۵. تسهیل نوآوری از طریق افراد توانمند، ۶. توانمندی معلمان در تشخیص و کشف مساله، ۷. توانمندی معلمان در یافتن راه
توانایی‌های معلمان	۱. جلوگیری از فرار مغزها، ۲. حضور معلمان در همایش‌ها و کارگاه‌ها، ۳. تلاش معلمان برای اقتناع کنجکاوی دانش‌آموزان، ۴. تأکید بر سخت‌کوشی معلمان، ۵. تسهیل نوآوری از طریق افراد توانمند، ۶. توانمندی معلمان در تشخیص و کشف مساله، ۷. توانمندی معلمان در یافتن راه	۱. جلوگیری از فرار مغزها، ۲. حضور معلمان در همایش‌ها و کارگاه‌ها، ۳. تلاش معلمان برای اقتناع کنجکاوی دانش‌آموزان، ۴. تأکید بر سخت‌کوشی معلمان، ۵. تسهیل نوآوری از طریق افراد توانمند، ۶. توانمندی معلمان در تشخیص و کشف مساله، ۷. توانمندی معلمان در یافتن راه
		۱. جلوگیری از فرار مغزها، ۲. حضور معلمان در همایش‌ها و کارگاه‌ها، ۳. تلاش معلمان برای اقتناع کنجکاوی دانش‌آموزان، ۴. تأکید بر سخت‌کوشی معلمان، ۵. تسهیل نوآوری از طریق افراد توانمند، ۶. توانمندی معلمان در تشخیص و کشف مساله، ۷. توانمندی معلمان در یافتن راه

حل‌های متعدد، ۸. تمایل یا توانایی معلمان در خودارزیابی آموزشی، ۹. توانایی انتقال نتایج به دیگران و ۱۰. دادن فرصت به دانش‌آموزان جهت حل مسائل	
۱. تأمین نیازها و انتظارات دانش‌آموزان، ۲. تحلیل نیازهای آموزشی، ۳. تشویق دانش‌آموزان از سوی مدیران و معلمان و ۴. ارتقای انگیزه دانش‌آموزان	رفع نیازها
۱. هدایت سیستماتیک معلمان با فناوری‌های نوین آموزشی، ۲. استفاده از مدیران خبره و پژوهش‌محور، ۳. تأمین امکانات و تجهیزات برای رشد و شکوفایی خلاقیت دانش‌آموزان، ۴. دادن زمان کافی به معلمان تازه‌کار برای یادگیری مهارت‌های درسی و ۵. تأمین بودجه مالی مناسب و کافی جهت استفاده از روش‌های مختلف تدریس	امکانات آموزشی
۱. عدم شجاعت شکستن حصارها و حریم‌های گذشته، ۲. عدم اعتماد به نفس معلمان برای استفاده از روش‌های پژوهش‌محور، ۳. عدم خوباوری معلمان درباره توانایی‌ها، ۴. خودباختگی معلمان، ۵. گسستگی معلمان از فرهنگ و معارف، ۶. پایین بودن امید به آینده در معلمان، ۷. فقدان امنیت و منزلت اجتماعی معلمان، ۸. وجود ضعف تهذیب اخلاق، ۹. عدم جسارت علمی معلمان، ۱۰. تأثیر میل بیش از حد به نظم معلمان در آموزش، ۱۱. تأثیر تعصبات کاری و حرفه‌ای معلمان و ۱۲. عدم توانایی غلبه بر خرد فردی	انگیزی
۱. رشد ناهماهنگ رشته‌های علمی، ۲. ناکارآمدی نظام اداری کشور، ۳. بیمار بودن ساختار آموزشی، ۴. فقدان حمایت مدیران از معلمان پژوهش‌محور، ۵. کمبود تعاملات درون‌گروهی بین معلمان و ۶. عدم ارتباطات گسترده مدارس و همه‌جانبه با سایر نهادها	سازمانی- فردی
۱. تأکید بر تقلید کورکورانه معلمان، ۲. باور به ناتوانی رویکرد خلاقیت‌محور برای همه درس‌ها، ۳. ناتوانی در بروز شکوفایی خلاقیت به‌عنوان یک فعالیت اختصاصی و ۴. نیازمندی شکوفایی خلاقیت به امکانات زیاد	تصورات غلط
۱. استفاده از برنامه‌های علمی در آموزش دانش‌آموزان، ۲. پیاده‌سازی و اجرای برنامه‌های آموزشی مناسب، ۳. طراحی برنامه‌های آموزشی جامع، ۴. استفاده از آموزش متوازن در تمامی دروس و ۵. اتخاذ استراتژی مناسب در مدیریت مدارس	برنامه‌ریزی آموزشی
۱. استفاده از معلمان باتجربه برای شکوفایی استعدادها، ۲. رفع موانع فکری معلمان، ۳. آموزش معلمان برای رهایی از ترس از شکست، ۴. استفاده از معلمان از آموزش برای تقویت خلاقیت و ۵. تولید پاسخ‌های چندانگانه و ابتکاری	توانمندسازی
۱. تأکید مدیران به معلمان برای توجه به مهارت نویسنده‌گی دانش‌آموزان، ۲. تأکید مدیران به معلمان مبنی بر توجه به ایجاد خلاقیت تصویری، ۳. تأکید مدیران به معلمان برای توجه به ایجاد خلاقیت کلامی، ۴. تأکید برای رهایی معلمان از عادات فکری منفی، ۵. تأکید مدیران بر توجه معلمان به تفکر شهودی، ۶. تأکید مدیران به معلمان در جهت تحمل موقعیت‌های مبهم، ۷. تأکید مدیران به معلمان برای سیال‌نمودن کلاس‌ها، ۸. تأکید مدیران به معلمان برای ایجاد کلاس‌های تفکر‌محور، ۹. تأکید مدیران به معلمان بر کلاس‌های احساس‌محور، ۱۰. تأکید مدیران به معلمان برای استفاده از آموزش مبتنی بر بازی، شوخی و مهربانی در جهت تسهیل خلاقیت و ۱۱. توجه مدیران مدارس به توسعه و تداوم پیشرفت فردی معلمان	بهسازی آموزشی مدیریت معلمان
۱. تأثیر وضعیت اقتصادی و اجتماعی والدین بر خلاقیت، ۲. نقش سبک تربیتی والدین در بهبود خلاقیت، ۳. تأکید والدین بر ایجاد فضای مثبت در خانواده، ۴. توجه بر الگوهای تربیتی خانواده‌ها موثر در مهارت تفکر و ۵. دادن فرصت به فرزندان برای مشاهده نتایج کارهای خود	عوامل خانوادگی
۱. ایجاد ساختار مناسب بین بخش‌های مختلف آموزش، ۲. اصلاح ساختار سازمانی آموزش و پرورش در جهت انعطاف‌پذیری و ۳. مهندسی مجدد فرآیندهای برنامه‌ریزی درسی	ساختار سازمانی
۱. آموزش مبتنی بر خلاقیت الگویی برای بهبود مستمر آموزش، ۲. آموزش مبتنی بر خلاقیت در جهت بهبود فعالیت‌های آموزشی مشارکتی و ۳. آموزش مبتنی بر خلاقیت موثر در توسعه نظریه‌های علمی	الگوسازی بهبود یادگیری
۱. نقش آموزش خلاقیت‌محور در آموزش کاربردی، ۲. نقش آموزش خلاقیت‌محور در تجربه فعالیت‌های یادگیری، ۳. نقش آموزش مبتنی بر خلاقیت در ایجاد فرصت برای تفکر و یادگیری	کارآیی آموزشی

عمیق، ۴. نقش آموزش مبتنی بر خلاقیت در افزایش اعتمادبه‌نفس و ۵. نقش آموزش مبتنی بر خلاقیت در تقویت روحیه مشارکتی دانش‌آموزان

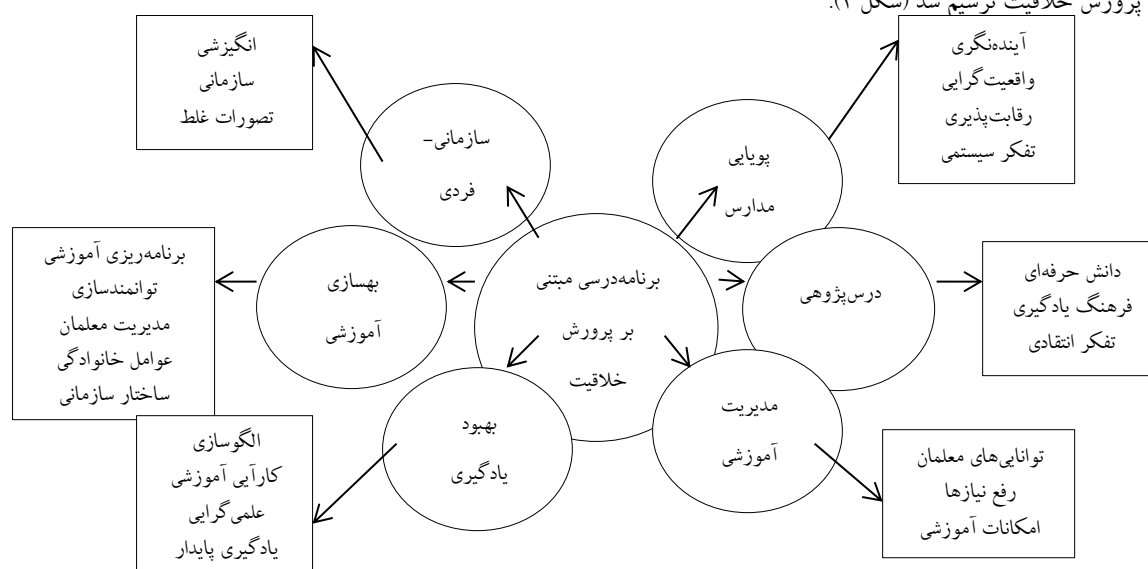
۱. نقش آموزش خلاقیت‌محور در ایجاد تفکر پژوهش‌محور، ۲. نقش آموزش خلاقیت‌محور در تفکر درباره اهداف و محتوای درسی، ۳. نقش آموزش خلاقیت‌محور در ایجاد معلمان فکور و بازاندیش، ۴. نقش آموزش خلاقیت‌محور در تفکر عمیق به اهداف بلندمدت و ۵. نقش آموزش خلاقیت‌محور در جهت‌انجام تفکر عملی و خلاق

علمی‌گرایی

۱. نقش آموزش خلاقیت‌محور در انواع یادگیری، ۲. نقش آموزش خلاقیت‌محور در چگونگی یادگیری، ۳. نقش آموزش خلاقیت‌محور در مشاهده خود به‌صورت جدید و ۴. نقش آموزش مبتنی بر خلاقیت محیط در یادگیری معلمان از یکدیگر

یادگیری پایدار

با توجه به ابعاد و مولفه‌های شناسایی‌شده، الگوی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت ترسیم شد (شکل ۱).

شکل ۱. الگوی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت

در تبیین و تفسیر نتایج پژوهش حاضر می‌توان گفت که برای داشتن برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت نیاز به پویایی مدارس است که برای این منظور می‌توان از مولفه‌های آینده‌نگری، واقعیت‌گرایی، رقابت‌پذیری تفکر سیستمی با استفاده از شاخص‌هایی مانند ارزشمند دانستن معلمان خلاق، ارتقای ظرفیت تغییرپذیری خلاق و تقویت ایده‌پردازی، درک واقع‌بینانه شرایط و شناخت تهدیدها و فرصت‌ها، سازماندهی فعالیت‌های یادگیری و پرهیز از شعارگرایی، برخورداری از معلمان و مدیران توسعه‌گرا، خلاق و نوآور، تطبیق استراتژی مدارس با تغییرات محیط رقابتی، ایجاد زمینه استقلال و خودمختاری در معلمان و مدیران، انجام فعالیت‌های هوشمندانه در مدارس، توانایی برنامه‌ریزی استراتژیک و تأکید بر فعالیت‌های پویا گرایانه مبتنی بر اهداف آموزشی استفاده کرد. همچنین، نیاز به درس‌پژوهی است که برای تحقق آن می‌توان از مولفه‌های دانش حرفه‌ای، فرهنگ یادگیری و تفکر انتقادی با کمک شاخص‌هایی مثل استفاده معلمان از روش‌های آموزشی متنوع با پشتوانه دانش عمومی جهت هدایت دانش‌آموزان، تأکید مدیران و معلمان بر کار تیمی موثر، نوآوری و اشاعه فرهنگ نوآوری، برخورداری از معلمان دارای قوه تخیل بالا، توجه به مشارکت نیروی انسانی خلاق

نتیجه‌گیری

برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت می‌تواند بخش قابل توجهی از مشکلات نظام آموزش و پرورش را مرتفع سازد. بنابراین، پژوهش حاضر با هدف شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت انجام شد. نتایج تحلیل‌های پژوهش حاضر نشان داد که برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت ۶ بعد، ۲۲ مولفه و ۱۱۹ شاخص داشت؛ به‌طوری که شامل ابعاد پویایی مدارس (با مولفه‌های آینده‌نگری، واقعیت‌گرایی، رقابت‌پذیری و تفکر سیستمی)، درس‌پژوهی (با مولفه‌های دانش حرفه‌ای، فرهنگ یادگیری و تفکر انتقادی)، مدیریت آموزشی (با مولفه‌های توانایی‌های معلمان، رفع نیازها و امکانات آموزشی)، سازمانی-فردی (با مولفه‌های انگیزشی، سازمانی و تصورات غلط)، بهسازی آموزشی (با مولفه‌های برنامه‌ریزی آموزشی، توانمندسازی، مدیریت معلمان، عوامل خانوادگی و ساختار سازمانی) و بهبود یادگیری (الگوسازی، کارآیی آموزشی، علمی‌گرایی و یادگیری پایدار) بود. این نتایج از جهاتی همسو با نتایج پژوهش‌های گذشته بودند (۲۴-۱۶).

و تقویت روحیه مشارکتی دانش‌آموزان، نقش آموزش مبتنی بر خلاقیت در ایجاد تفکر پژوهش‌محور، ایجاد معلمان فکور و بازاندیش، تفکر عمیق بلندمدت و تفکر عملی و خلاق و نقش آموزش خلاقیت‌محور در انواع یادگیری، چگونگی یادگیری، مشاهده خود به شکل جدید و یادگیری معلمان از بکدیگر استفاده نمود.

هر پژوهشی در هنگام اجرا با محدودیت‌هایی مواجه است و از محدودیت‌های این پژوهش می‌توان به استفاده از روش‌های نمونه‌گیری غیرتصادفی، محدودشدن جامعه پژوهش به خبرگان آموزش و پرورش و دانشگاهی برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت استان قم و پیشینه پژوهشی اندک درباره برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت اشاره کرد. بنابراین، انجام پژوهش‌های بیشتر درباره برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت، استفاده از سایر خبرگان و بهره‌گیری از سایر روش‌های نمونه‌گیری از جمله نمونه‌گیری تصادفی اشاره کرد. بدون شک در صورتی که از خبرگان دیگر برای شناسایی ابعاد، مولفه‌ها و شاخص‌های برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت استفاده شود، می‌توان انتظار داشت که به نتایج متفاوتی در مقایسه با نتایج پژوهش حاضر دست یافت. نتایج و یافته‌های این مطالعه برای متخصصان، دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان نظام‌های آموزشی به‌ویژه نظام آموزش و پرورش تلوایح کاربردی بسیاری دارد و آنان با توجه به ابعاد و مولفه‌های شناسایی‌شده در پژوهش حاضر می‌توانند گام موثری در جهت بهبود برنامه‌درسی خلاقیت‌محور بردارند. بنابراین، ضروری است که متخصصان، دست‌اندرکاران و برنامه‌ریزان نظام آموزش و پرورش برای بهبود برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت برنامه‌ریزی نمایند.

تشکر و قدردانی

بدین وسیله، نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از همه افرادی که سهمی در انجام این پژوهش داشتند، تشکر و قدردانی نمایند.

References

- Chan CKY, Fong ETY, Luk LYY, Ho R. (2017). A review of literature on challenges in the development and implementation of generic competencies in higher education curriculum. *International Journal of Educational Development*; 57: 1-10. doi: 10.1016/j.ijedudev.2017.08.010
- Hess DJ, Maki A. (2019). Climate change belief, sustainability education, and political values: Assessing the need for higher-education curriculum reform. *Journal of Cleaner Production*; 228: 1157-1166. doi: 10.1016/j.jclepro.2019.04.291
- De Melo GGL, Crystal A, Renee K, Nicole S, Paul O. (2023). Developing a

و دانش‌گرا، تشویق تفکر خلاق و تأکید به استفاده از روش‌های علمی و مهارت‌های یادگیری و تفکر بهره‌برد. علاوه بر آن، نیاز به مدیریت آموزشی است که به منظور تحقق آن باید از مولفه‌های توانایی‌های معلمان، رفع نیازها و امکانات آموزش با بهره‌گیری از شاخص‌های جلوگیری از فرار مغزها و اقتناع کنجکاوی دانش‌آموزان، حضور معلمان در همایش‌ها و تأکید بر سخت‌کوشی، توانمندی معلمان در تشخیص و حل مساله، توانایی معلمان در خودارزیابی آموزشی، دادن فرصت به دانش‌آموزان برای حل مسائل، تأمین نیازها و انتظارات دانش‌آموزان، تحلیل نیازهای آموزشی و ارتقای انگیزه دانش‌آموزان، هدایت سیستماتیک معلمان با فناوری‌های نوین آموزشی، تأمین امکانات و تجهیزات برای شکوفایی خلاقیت و داشتن معلمان و مدیرانی پژوهش‌محور، دادن زمان کافی به معلمان تازه‌کار و تأمین بودجه مالی جهت استفاده از روش‌های مختلف تدریس استفاده نمود.

افزون بر آن، برای داشتن برنامه‌درسی مبتنی بر پرورش خلاقیت نیاز به بعد سازمانی- فردی است که برای این منظور می‌توان از مولفه‌های انگیزشی، سازمانی و تصورات غلط با استفاده از شاخص‌هایی مانند اعتمادبه‌نفس، امید، منزلت اجتماعی، تهذیب اخلاق، جسارت علمی، خودباوری، شجاعت و عدم خودباختگی، عدم تعصب فکری و عدم گسستگی معلمان به‌ویژه معلمان پژوهش‌محور، رشد هماهنگ رشته‌های علمی، کارآمدی نظام اداری، حمایت مدیران از معلمان پژوهش‌محور، تعاملات درون‌گروهی بین معلمان، ارتباط مدراس با سایر نهادها، عدم تقلید کورکورانه و باور به ناتوانی رویکرد خلاقیت‌محور برای همه درس‌ها استفاده کرد. همچنین، نیاز به بهسازی آموزشی است که برای تحقق آن می‌توان از مولفه‌های برنامه‌ریزی آموزشی، توانمندسازی، مدیریت معلمان، عوامل خانوادگی و ساختاری سازمانی با کمک شاخص‌هایی مثل استفاده از برنامه‌های علمی در آموزش و طراحی و اجرای برنامه‌های آموزشی مناسب، استفاده از آموزش متوازن در تمامی دروس، اتخاذ استراتژی مناسب در مدیریت کلاس، استفاده از معلمان باتجربه و رفع موانع فکری آنها، استفاده معلمان از آموزش برای تقویت خلاقیت و ارائه پاسخ‌های چندگانه و ابتکاری، تأکید مدیران به معلمانی برای توجه به مهارت نویسنده‌گی، ایجاد خلاقیت تصویری و کلامی، تفکر شهودی، تحمل موقعیت‌های مبهم، سیال‌نمودن کلاس‌ها، کلاس‌های تفکر‌محور و احساس‌محور، توسعه و تدام پیشرفت فردی معلمان، تاثیر وضعیت اقتصادی و اجتماعی والدین و سبک تربیتی آنان بر خلاقیت، دادن فرصت به فرزندان جهت مشاهده نتایج کارهای خود، ایجاد و اصلاح ساختار سازمانی مناسب در آموزش و پرورش و مهندسی مجدد فرآیندهای برنامه‌ریزی درسی بهره‌برد. علاوه بر آن، نیاز به بهبود یادگیری است که به منظور تحقق آن باید از مولفه‌های الگوسازی، کارآیی آموزشی، علمی‌گرایی و یادگیری پایدار با بهره‌گیری از شاخص‌های آموزش مبتنی بر خلاقیت الگویی برای بهبود مستمر آموزش، بهبود فعالیت آموزشی مشارکتی و توسعه نظریه‌های علمی مورد استفاده در آموزش، نقش آموزش خلاقیت‌محور در آموزش کاربردی، فعالیت‌های یادگیری، تفکر و یادگیری عمیق، افزایش اعتماد به نقش

Thinking Skills and Creativity; 23: 58-66. doi: 10.1016/j.tsc.2016.11.002

11. Takeuchi H, Kawashima R. (2019). Dialectical thinking: further implications for creativity. *Current Opinion in Behavioral Sciences*; 27: 139-145. doi: 10.1016/j.cobeha.2018.12.009

12. Twigg E, Yates E. (2019). Student reflections on the place of creativity in early years practice: Reflections on second year work placement experience. *Thinking Skills and Creativity*; 31: 335-345. doi: 10.1016/j.tsc.2019.02.001

13. Shen TI. (2012). Inspiring the creativity and imagination of university students during creative curriculum by teaching design. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*; 45: 615-620. doi: 10.1016/j.sbspro.2012.06.599

14. Rajabi Baghdar A, Mahram B, Kareshki H, Karami M. (2015). The status of creativity education in intended curriculum at Iranian primary schools: Current situation and prospective. *Journal of Educational Psychology Studies*; 12(22): 71-94. doi: 10.22111/jeps.2015.2379

15. Gokturk D. (2010). The role of constructivist approach on creativity in primary school music curriculum in the Republic of Turkey. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*; 2(2): 3075-3079. doi: 10.1016/j.sbspro.2010.03.468

16. Yapicioglu AE. (2021). Analysis of the outcomes of the Turkish science curriculum in terms of science process skills, nature of science, socioscientific issues, and STEM. *International Journal of Curriculum and Instruction*; 13(2): 925-949. doi: 10.1016/j.tsc.2017.11.004

17. Richardson C, Mishra P. (2018). Learning environments that support student creativity: Developing the scale. *Thinking Skills and Creativity*; 27: 45-54. doi: 10.1016/j.tsc.2017.11.004

18. Safaei N, Zarei E, Samavi A. (2021). Design and validation of a curriculum pattern based on creative thinking skills for

group-based virtual education curriculum for cardiac rehabilitation and the associated toolkit to support implementation in Canada and across the globe. *Heart & Lung*; 57: 80-94. doi: 10.1016/j.hrtlng.2022.08.011

4. Hughes SO, Power TG, Baker SS, Barale KV, Lanigan JD, Parker L, et al. (2020). Pairing feeding content with a nutrition education curriculum: A comparison of online and in-class delivery. *Journal of Nutrition Education and Behavior*; 52(3): 314-325. doi: 10.1016/j.jneb.2019.11.004

5. Buils RF, Miedes AC, Oliver MR. (2020). Effect of a cyberbullying prevention program integrated in the primary education curriculum. *Revista de Psicodiactica*; 25(1): 23-29. doi: 10.1016/j.psicoe.2019.08.004

6. Shami D, Masouminejad R. (2020). Participatory creativity learning pattern: An analytical study of the elementary science curriculum. *Quarterly Journal of Education in Basic Sciences*; 8(25): 91-118.

7. Alavi Langrodi SK, Rajaei A. (2017). The effect of creative drama and storytelling curriculum on creativity and academic performance in 5th grade girl students in essay and art lessons. *Research in Curriculum Planning*; 13(2): 118-129.

8. Bultseva MA, Lebedeva NM. (2021). The role of intercultural competence, in the relationship between intercultural experiences and creativity among students. *International Journal of Intercultural Relations*; 82: 256-264. doi: 10.1016/j.ijintrel.2021.04.010

9. Lensing K, Friedhoff J. (2018). Designing a curriculum for the Internet-of-Things-Laboratory to foster creativity and a maker mindset within varying target groups. *Procedia Manufacturing*; 23: 231-236. doi: 10.1016/j.promfg.2018.04.022

10. Soh K. (2017). Fostering student creativity through teacher behaviors.

- elementary students. *Technology of Education Journal*; 15(3): 579-590. doi: 10.22061/jte.2019.5241.2191
19. Hojjati M, Saemi H, Shariatnia K, Bayani AA. (2021). Analysis of the basics and curriculum of teaching creative and critical thinking skills in elementary school. *Journal of Research in Educational Science*; 15(53): 58-71.
20. Faraji A, Kian M, Abbasi E, Hoseini Dehshiri A. (2021). Explanation and prioritization of elements of the curriculum for cultivation of experimental science in elementary education. *Educational Strategies in Medical Sciences*; 14(1): 43-52.
21. Faraji A, Kian M, Abbasi E, Hoseini Dehshiri A. (2020). Designing an empirical sciences curriculum framework based on foster creativity in the first year of primary. *Educational Strategies in Medical Sciences*; 13(5): 444-453.
22. Shabani M, Maleki H, Abbaspur A, Sadipur E. (2018). Designing a creative based curriculum model in corporate university. *Research in Curriculum Planning*; 15(2): 62-78. doi: 10.30486/jsre.2018.543726
23. Ghazi Ardakani R, Maleki H, Sadeghi A, Dortaj F. (2018). Designing an inquiry-based curriculum pattern in curriculum elementary social studies to grow thinking and creativity in students. *Quarterly Journal of Innovation and Creativity in Human Sciences*; 7(3): 63-106.
24. Bagheri M, Azemati HR. (2011). Improving children's creativity in school environment (architectural space as educational curriculum). *Journal of Curriculum Studies*; 6(22): 163-184.
25. Taghvae Yazdi M. (2018). Foresight relationship in curriculum with students creativity. *Research in Curriculum Planning*; 15(2): 165-178. doi: 10.30486/jsre.2018.543740